

طراحی سناریوهای تهدیدات نوظهور فرهنگی انقلاب اسلامی بر مبنای روش عدم قطعیت بحرانی

عین الله کشاورز ترک^۱

چکیده

ضعف کارکردی مؤلفه فرهنگ در سطوح مختلف یکی از مباحث چالش‌انگیز در آینده می‌باشد و منشأ این ضعف در نظام برنامه‌ریزی دیده می‌شود، در این میان اجماع در عدم کارکرد مناسب این نظام در میان صاحب‌نظران بر مبنای وضع موجود حاصل گردیده، اما در خصوص راهکار پیشنهادی اختلاف نظرانی وجود دارد. باوجود فرهنگ غنی ایرانی اسلامی بازهم این بستر با تهدیداتی روبه‌رو است، بر همین اساس فرهنگ باید برای دیگر افراد و جوامع جذابیت داشته باشد و اسلام در این زمینه دارای پتانسیل بسیار بالایی می‌باشد. بر همین اساس در این مقاله به طراحی سناریوهای تهدیدات نوظهور فرهنگی انقلاب اسلامی می‌پردازیم، پس از شناخت روندهای کلان، پیشران‌های راهبردی درزمینه موضوع پژوهش، جایگاه پیشران‌هایی با عدم قطعیت بالا که درعین‌حال بااهمیت‌ترین آن‌ها نیز هستند، با استفاده از پنل خبرگان و استفاده از نرم‌افزاری تخصصی میک‌مک مشخص گردید و عدم قطعیت‌های تغییر در سبک زندگی، تغییر عقاید و ارزش‌های جامعه و همگرایی فناوری و فرهنگ به‌عنوان بااهمیت‌ترین عدم قطعیت‌ها شناخته شدند، همچنین با توجه به ارتباط معنادار این سه عدم قطعیت فضای سه‌بعدی شکل‌گرفته است. با در نظر گرفتن ترکیب مناسب برای فضای مطرح‌شده فضای سناریوی تهدیدات نوظهور فرهنگی انقلاب اسلامی در آینده پیش‌رو تبیین شده است.

کلیدواژه‌ها: سناریونویسی، عدم قطعیت، انقلاب اسلامی، تهدیدات نوظهور فرهنگی

۱. مقدمه

باور و معرفت جوهر اصلی فرهنگ است. به عبارت دیگر فرهنگ، باورها و ارزش‌هایی است که از جهان بینی انسان متبلور می‌شود و در عرصه‌های مختلف حیات بشری نمود پیدا می‌کند. لذا جهان‌بینی، مبدأ و منشأ فرهنگ انسانی به شمار می‌آید، تجلی فرهنگ در آرمان‌شهر، تصویرپردازی شده در اذهان شهروندان می‌باشد. ساختار معرفتی این آرمان‌شهر در غرب، اومانیسیم و عقلانیت ابزاری، علم‌مداری و عدالت‌محوری بنانهاده شده است. باید توجه داشت که در دیدگاه آرمان‌شهری، همه انسان‌ها در پرستش خدای یگانه متفق هستند و گردش عالم را به دست تقدیر خداوند قادر می‌دانند (اردکانی، ۱۳۷۹). در جامعه‌ی آینده ریشه‌های توسعه‌ی واقعی در حوزه‌هایی همچون اقتصاد، سیاست، فناوری و سایر امور مشابه، در مقوله‌ی "فرهنگ" نهفته است. واقعیت این است که برنامه‌ریزی برای آینده‌ی فرهنگ بر پایه‌ی نیازهای فعلی و یا کمبودهای خدماتی فرهنگی فعلی، سرمایه‌ی مناسبی جهت حضور موفق در جامعه‌ی فرهنگی جهان آینده نیست و برای ایفای نقش مؤثر در شکل بخشیدن به فرهنگ آینده‌ی جهان ضرورت دارد با اتکا به رویکردهای جدید برنامه‌ریزی، به شکل جدی پیشران‌های توسعه و تحولات فرهنگی آینده را بر پایه‌ی کلان روندها و روندهای ناپیوسته، در سطوح شهری، منطقه‌ای و ملی شناسایی کنیم.

انقلاب اسلامی ایران با اهداف و عوامل فرهنگی، پیوندی ناگسستنی دارد؛ با فرهنگ تداوم یافت و در سال ۱۳۵۷ یک نظام اجتماعی سیاسی را با ویژگی تأکید بر عوامل و عناصر فرهنگی مستقر کرد. بر همین اساس با گذشت سال‌ها از پیروزی این انقلاب عوامل فرهنگی با شدت بیشتری در جریان است و با گسترش روزافزون فناوری در دنیای جدید تهدیداتی چه در سطح داخلی و چه در سطح بین‌الملل از سوی جوامع غربی ایجاد می‌شود که برای مقابله با آن‌ها باید تدابیری اتخاذ شود.

۲. اهمیت و ضرورت پژوهش درباره تهدیدات نوظهور فرهنگی

در جهان متغیر کنونی عرصه‌ی فرهنگ نیز با دگرگونی‌های شگرفی روبه‌رو است. اما این دگرگونی به کدام سمت پیش می‌رود؟ کدام آینده را هدف گرفته است؟ چه کسی روندهای فرهنگی جاری در اجتماعات را طراحی کرده است؟ آیا منافع و مصالح ما نیز در این طراحی دیده شده است؟ بی‌شک آینده‌ی مطلوب فرهنگی جوامع گوناگون یکسان نیست.

تفاوت در آرمان‌های فرهنگی نه تنها به دلیل عوامل عاطفی یا حتی عقیدتی است بلکه منافع مادی جوامع گوناگون اقتضانات متفاوتی در مورد آینده‌ی مطلوب به همراه دارند. حتی در یک جامعه نیز طبقات و اقشار متفاوت هم ممکن است آینده‌ی مطلوب همسانی نداشته باشند، هالیوود به عنوان یک هنرجار فرست قوی در جهان عمل می‌کند. فرهنگ ترویج شده توسط او به روشنی منافع سرمایه‌داری امپریالیستی ایالات متحده را پی می‌گیرد. به گونه‌ای که حتی متحدان غربی و ثروتمند آمریکا یعنی اروپاییان هم از این بابت احساس خطر می‌کنند.

نمی‌توان انتظار داشت کشورهای ثروتمند غربی که به جوامع دیگر به‌عنوان بازارهایی دست‌نخورده و بکر برای سودجویی نگاه می‌کنند به فکر فرهنگ ما و آینده‌ی فرهنگ ما باشند. بسیار روشن است که کشورهای صنعتی ترجیح می‌دهند فرهنگ حاکم بر جهان آینده: «اسراف و تبذیر باشد نه قناعت و مصرف بهینه» ما ناچار هستیم درباره آینده فرهنگ خود بیندیشیم و برای آن برنامه‌ریزی کنیم. منافع مادی و معنوی ما در گرو طراحی صحیح برای آینده فرهنگی است. لحظه‌ای ناآگاهی کافی است تا جهان سریع و کوچک امروز با ابزارهای گوناگون خود ما را در مسیر آینده فرهنگی نامطلوب بیندازد.

۳. روش‌شناسی

"ماگورو مارویاما"^۱ و آرتور ام، هارکنیز^۲ (۱۹۷۸)، رید دی راینر^۳ (۱۹۸۷، ۱۹۹۱)، رابرت بی تکستور (۱۹۷۹، ۱۹۸۰، ۱۹۸۳ و همکاران، ۱۹۸۴) و دیگر انسان‌شناسان آینده‌پژوه (رازاک و کول^۴، ۱۹۹۵) روشی را ابداع کردند که "انسان‌شناسی پیش‌بینانه"^۵ یا "آینده‌پژوهی فرهنگی"^۶ نامیده شد (وندل بل، ۲۰۰۳). کانون این قبیل پژوهش‌ها، پیش‌بینی آینده‌ی فرهنگی اجتماعی در حال پیدایش است. آینده‌پژوهی قوم‌نگاشتی، از مهم‌ترین روش‌های مورداستفاده‌ی آینده‌پژوهان فرهنگی است. آینده‌پژوهی قوم‌نگاشتی نیز همچون دیگر روش‌های آینده‌پژوهی نیازمند سناریونویسی است، اما برخلاف بیشتر آن‌ها، سناریو را محور برنامه‌های خود قرار می‌دهد. کوتاه‌ترین و شیواترین تعریف سناریو^۷ را (وندل بل، ۲۰۰۳: ۳۱۷) بیان کرده است که سناریوها را محصول روش‌های آینده‌پژوهی می‌داند. وی بر این باور است که تمامی روش‌های آینده‌پژوهی مقدمه‌ی سناریونویسی هستند و می‌توانند به خلق سناریو منجر شوند. روش سناریو را می‌توان روشی برای خلاصه‌سازی نتایج تلاش‌های آینده‌پژوهی دانست.

۱-۳. معرفی روش سناریوپردازی

سناریو پردازی اولین بار توسط مؤسسه رند در دهه‌ی ۱۹۵۰ معرفی شد. کوتاه‌ترین و شیواترین تعریف سناریو را (وندل بل، ۲۰۰۳: ۳۱۷) بیان کرده است که سناریوها را محصول روش‌های آینده‌پژوهی می‌داند. وی بر این باور است که، تمامی روش‌های آینده‌پژوهی مقدمه‌ی سناریونویسی هستند و می‌توانند به خلق سناریو منجر شوند. برخی سناریو را توصیف از وضعیت آینده و مجموعه‌ای از رخدادهایی که آن وضعیت را به وجود می‌آورند تعریف می‌کنند. سناریو پردازی، مجموعه گام‌هایی است که یک فرد یا سازمان می‌تواند

۱. Magoroh Maruyama

۲. Arthur M. Harkins

۳. Reed D. Riner

۴. Razak and Cole

۵. anticipatory anthropology

۶. cultural futures research

۷. Scenario

طی کند تا آینده‌های ممکن را درجهت اخذ تصمیم‌گیری راهبردی زمان حال بررسی کند (ون در هیجن، ۲۰۰۵). امروزه کاربرد سناریو در طیف وسیعی از موقعیت‌ها صورت می‌گیرد؛ ارزیابی محیط جهانی (ون نویتن و همکاران، ۲۰۰۳)، سیاست‌گذاری‌های کلان و تصمیم‌سازی سیاسی، محیط‌های کسب‌وکار (شوارتز، ۱۹۹۱).

۲-۳. انواع مختلف سناریوها

سناریوها می‌توانند انواع مختلفی داشته و بر اساس معیارهای مختلف تقسیم‌بندی شوند:

- سناریوهای استاتیک: ارائه یک تصویر لحظه‌ای از آینده.
 - سناریوهای پایین به بالا (استقرایی): حرکت از نیروهای پیشران، تخمین روندهای احتمالی و تعیین آینده‌های ممکن.
 - سناریوهای بالا به پایین (قیاسی): تعیین آینده‌های ممکن، بازگشت از آینده و تعیین مسیر تحقق آن آینده.
 - سناریوهای تخصصی: که نگاه و دامنه محدودتری دارد (ریب نیتز، ۱۹۸۸: ۵).
 - سناریوهای جهانی: که شامل رویکردی کل‌گرا و جهان‌شمول‌تر است.
 - سناریوهای کرانی (انتهاپی): پیشنهاد آینده‌های کاملاً متفاوت که آگاهانه بسیار متفاوت و برای پوشاندن نقاط کرانی پیشنهاد شده است (گودت، ۱۹۷۹: ۱۵).
 - سناریوهای روند مبنا: بر اساس تحلیل روندها و پیشران‌ها و نقاط مختلف تصمیم‌گیری محتمل‌ترین و ممکن‌ترین آینده‌ها را پیش‌بینی می‌کند.
 - سناریوهای فرایندی: ارائه زنجیره‌ای از عوامل علت معلولی که به یک رخداد خاص منجر می‌شود.
- در مورد سناریو پردازی روش‌شناسی‌های مختلفی ارائه شده است. از دیدگاه هاس و هوتون، دو محقق برنامه‌ریزی شرکت‌ها و سازمان‌ها، به‌طور فزاینده‌ای از تحلیل سناریوها استفاده می‌کنند، که هدف اصلی آن پیش‌بینی آینده‌های ممکن است و تشخیص شرایطی است که منتهی به تغییرات بنیادین می‌شود. تحلیل سناریوها برخلاف روش‌های سنتی (که عمدتاً بر برون‌یابی گذشته استوار هستند) باعث تشویق برنامه‌ریزان شرکت‌ها برای تفکر گسترده‌تر و خلاقانه‌تر نسبت به آینده می‌شود. رویکردهای کلی سناریوها عبارت‌اند از:
- ۱- رویکرد کشف از راه دل یا منطق شهودی
 - ۲- رویکرد تحلیل تأثیرات روندها
 - ۳- رویکرد تحلیل تأثیرات متقابل
 - ۴- رویکرد لاپراسپکتیو
 - ۵- رویکرد عدم قطعیت‌های بحرانی
 - ۶- تحلیل لایه‌لایه‌ای علت‌ها
 - ۷- رویکرد برنامه‌ریزی بر پایه فرض

پاول شومیکر، یک فرایند ۱۰ مرحله‌ای را برای سناریو پردازی معرفی می‌نماید (شومیکر، ۱۹۹۵)، که بر مشارکت ذینفعان و توسعه سیستم‌های کمی را در گام‌های تشریح کرده است. فرآیندها و گام‌های سناریو پردازی از منظری دیگر (سیرس و همکاران، ۲۰۰۴) در ۵ مرحله تبیین می‌گردد، و بر استلزامات و اقدامات راهبردی و پایش شاخص‌های پیشرو (هادی) در گام‌های نهایی تشریح شده‌اند. رینگ لند (۲۰۰۲) مراحل سناریوپردازی را این‌گونه عنوان کرده است:

گام اول: شناسایی فاکتورهای کلیدی.

گام دوم: پرتوافکنی آینده‌های متعدد

گام سوم: ترکیب آینده‌های متعدد در چند سناریوی محدود و معدود

گام چهارم: تحلیل، نگاشت و تفسیر سناریوها

ون ریب تنز (۱۹۸۸: ۶۵-۱۳) هشت مرحله را برای سناریوپردازی مشخص کرده است.

- تحلیل وضعیت موجود
- تحلیل نفوذ/تأثیر (عوامل تأثیرگذار)
- تحلیل مسیر آینده (توصیف دقیق وضعیت کنونی و آتی هر کدام از عوامل تأثیرگذار)
- گروه‌بندی
- تفسیر سناریوها
- تحلیل پیامدها و عواقب (شناسایی فرصت‌ها و مخاطرات هر سناریو)
- تحلیل رخدادهای مخرب شامل احتمال وقوع و تأثیرات مثبت و منفی
- تبدیل سناریو (تهیه استراتژی‌های اصلی).

با بررسی روش‌های مختلف، فرآیندهای و مراحل زیر کمابیش در روش‌های متفاوت دیده شده است که به‌صورت بالقوه قابلیت استفاده در طراحی سناریوهای برنامه‌ریزی فرهنگی شده با رویکرد آینده‌پژوهی را دارند.

- بنا نهادن یک گروه سناریوپردازی شامل تصمیم‌گیران کلیدی و ذینفعان اصلی.
- مشخص کردن سؤال یا مسأله اصلی که باید به آن پاسخ داده شود.
- تعیین افق زمانی
- شناسایی تمایلات و روند تغییر تمایلات ذینفعان اصلی
- نگاشت روندهای پایه‌ای و نیروهای پیشران
- شناخت عدم قطعیت‌های بحرانی
- گروه‌بندی نیروهای پیشران، با تقلیل و تجمیع نیروهای پیشران که به هم مرتبط هستند می‌توان به تعداد محدود و معدودی سناریو رسید.
- تعریف و تدوین سناریوهای معدود معمولاً بین ۳ تا ۴ سناریو
- ارزیابی سناریوها بررسی صحت، اعتبار، ارتباط با هدف/مسأله تصمیم

بر مبنای ماهیت فرهنگ و تحولات فرهنگی روش عدم قطعیت بحرانی بیشترین انطباق را با حوزه سناریوهای برنامه‌ریزی فرهنگی شده و آینده‌پژوهی فرهنگی دارا می‌باشد. در ادامه این روش به‌اختصار تشریح و تحلیل شده است. پیتز شوارتز در کتاب هنر دورنگری، گام‌های برنامه‌ریزی بر پایه سناریو را به شرح زیر توصیف کرده است (شوارتز، ۱۹۹۱).

گام اول: شفاف‌سازی تصمیم، رهبر یا مدیر سازمان باید درک درستی از انتخاب‌های خود داشته و بداند که در آینده نزدیک و در حال تکوین باید چه موضوعات مهمی را در دستور کار خود قرار دهد.

گام دوم: به دست آوردن و جمع‌آوری اطلاعات، هنگام تدوین سناریوها، روایت داستان‌هایی که دانش کنونی مردم را نسبت به محیط پیرامونی افزایش داده و در ضمن نگرش آن‌ها به واقعیت‌های جهان آینده را به چالش کشد، ضروری است. بنابراین فرایند تدوین سناریو لزوماً شامل به دست آوردن و جمع‌آوری اطلاعات می‌باشد. پس از جمع‌آوری اطلاعات طراحان می‌توانند سؤالات اساسی را مطرح کنند. یک طراح سناریو باید به‌صورت همزمان بر روی موضوعات کلیدی و مهم و نیز رویدادهای غیرمنتظره احتمالی تمرکز کند.

گام سوم: شناسایی نیروهای پیشران کلیدی، سومین فعالیت هنگام تدوین سناریوها، جستجوی نیروهای پیشران کلیدی است که عوامل کلیدی موفقیت را تحت تأثیر قرار می‌دهند.

گام چهارم: آشکارسازی عناصر نسبتاً معین، که به زنجیره رویدادهای خاص وابسته نیستند، شالوده توسعه سناریوها و منطق حاکم بر آن‌ها می‌باشند. مانند رشد جمعیت یک کشور.

گام پنجم: شناسایی عدم قطعیت‌های بحرانی، در هر طرحی، عدم قطعیت‌های بحرانی مختلفی وجود دارند و وظیفه اصلی هر طراح سناریو جستجو و یافتن آن‌هاست.

گام ششم: تدوین سناریوها، بر اساس فرض‌های مربوط به عناصر نسبتاً معین و عدم قطعیت‌های بحرانی و چگونگی رفتار نیروهای پیشران کلیدی می‌توان سناریوهای مختلفی را تبیین و تدوین کرد. در واقع سه محور مذکور چارچوبی مفهومی برای اکتشاف آینده‌های ممکن متعدد فراهم می‌آورند. هنگام تدوین سناریوها بهتر است از گروهی افراد که در شرکت، سازمان یا دولت مسئولیت تصمیم‌گیری ندارند، استفاده شود. هر یک از اعضای گروه تحقیق خود را انجام داده و سپس در جلسه‌ای مشترک به پرسش‌هایی همچون موارد زیر پاسخ می‌دهند:

- نیروهای پیشران کلیدی کدام‌ها هستند؟
- چه موضوعاتی نامشخص و مبهم هستند؟
- چه آینده‌هایی غیرقابل اجتناب هستند؟

هدف از این کار ترسیم نمودارها و انتخاب‌های مختلف برای تصمیم اصلی است. باید نمودارهایی ترسیم کرد که پویایی موقعیت‌های مختلف را به‌خوبی نشان داده و با تصمیم مدنظر ارتباط اثربخش‌تری داشته باشد.

گام هفتم: تحلیل تصمیم، پس از تدوین سناریوها باید به تصمیم‌های شناسایی شده در گام اول بازگشت. باید دید که عملکرد هر یک از تصمیم‌ها در هر یک از سناریوها چگونه به نظر می‌رسد؟ نقاط ضعف و

آسیب‌پذیر آشکار آن‌ها کدام است؟ آیا تصمیم‌های استراتژیک در همه سناریوها عملکرد خوبی دارند یا فقط در یک یا دو مورد از آن‌ها؟

گام هشتم: انتخاب شاخص‌های راهنما، پس از تدوین سناریوها و تحلیل تصمیم، باید شاخص‌های راهنما برای پایش مسیرهای آینده تهیه شوند. به کمک این شاخص‌ها می‌توان از ظهور و آشکار شدن هر یک از حالات محیط (سناریوها) به‌موقع آگاه شد و دریافت آینده نزدیک به کدام یک از سناریوها خواهد بود؟

۴. گام‌های سناریونویسی با استفاده از روش عدم قطعیت‌های بحرانی

این روش در اصل توسط پیر واک در دهه‌ی ۱۹۷۰ ابداع شد و توسط پیتر شوارتز در کتاب "هنر دورنگری" (۱۹۹۱) و کیس و ندرهیدن در کتاب "سناریوها: هنر گفتگوی راهبردی" (۱۹۹۶) به‌طور گسترده مطرح شد و میلر آن را "استاندارد طلایی سناریونویسی شرکت‌ها" نامید. پیتر شوارتز نقش غیرقابل‌انکاری در شرح و بسط و گسترش این روش داشته است. بسیاری از افراد این روش را نیز زیرمجموعه‌ی رویکرد منطق شهودی می‌دانند.

۱-۴. بیان مسأله

شروع فرایند باید با شناسایی و انتخاب موضوع یا تصمیم خاصی در درون سازمان و سپس سناریوسازی به سمت محیط بیرونی باشد. مسأله‌ی محوری معمولاً راهبردی است. مسأله محوری تهدیدات نوظهور فرهنگی ۱- چالش‌های آینده‌ی فرهنگ تا سال ۱۴۰۴؛ ۲- ماهیت و ثقل نسبی این چالش‌ها می‌باشد. در مسأله‌ی محوری بایستی بازه‌ی زمانی نیز مدنظر قرار گیرد.

۲-۴. شناسایی روندها و پیشران‌ها

پس از شناسایی و تبیین مسأله پژوهش که معمولاً راهبردی است. روندها و پیشران‌ها باید شناسایی شوند. روندها بر اساس این پیش‌فرض که تغییرات در جهان دارای پیوستگی تاریخی است، شکل می‌گیرند. پیشران‌ها نیروهای بنیادین تغییر یا حرکت در الگوها و روندها هستند. درک و فهم روابط فی‌مابین این نیروها بصیرتی را درباره ساختار مسأله‌ای که به دنبال جواب آن هستیم، ایجاد می‌کند. این نیروها خارج از کنترل مستقیم هستند. این نیروها می‌توانند اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، زیست‌محیطی و فناورانه، نظامی، و ... باشند. (PEST، STEEP، ...) بعضی از این نیروها تقریباً مشخص هستند (مثل جمعیت) و بعضی دیگر با عدم قطعیت بسیار همراه هستند (عقاید و افکار عمومی).

در جامعه‌ی آینده ریشه‌های توسعه‌ی واقعی در حوزه‌هایی مقوله "فرهنگ" نهفته است. واقعیت این است که برنامه‌ریزی برای آینده‌ی فرهنگ بر پایه‌ی نیازهای فعلی و یا کمبودهای خدماتی فرهنگی فعلی، سرمایه‌ی مناسبی جهت حضور موفق در جامعه‌ی فرهنگی جهان آینده نیست و برای ایفای نقش مؤثر در شکل بخشیدن به فرهنگ آینده‌ی جهان ضرورت دارد با اتکا به رویکردهای جدید برنامه‌ریزی، به شکل جدی پیشران‌های توسعه و تحولات فرهنگی آینده را بر پایه‌ی کلان‌روندها و روندهای ناپیوسته، سناریوسازی و بهره‌گیری واقع‌بینانه از توانمندی‌های جامعه‌ی فرهنگی کشور شناسایی کنیم. روندها در اغلب روش‌ها و رویکردهای آینده‌پژوهی مورداستفاده قرار می‌گیرند و در بیشتر تحقیقات مرتبط با آینده،

اولین بخش از فعالیت مطالعه آینده را تشکیل می‌دهند.^۱ روند عبارت است از تغییرات منظم، مستمر و یا دوره‌ای در پدیده‌ها در طول یک بازه‌ی زمانی. تغییرات مذکور ممکن است به شکل کیفی یا کمی باشد. به‌عنوان مثال، می‌توان به روند تغییرات جمعیت (کمی)، یا روند تغییر ارزش‌ها (کیفی) اشاره نمود. پیشران‌ها، مجموعه یا خوشه‌ای از یک یا چند مؤلفه یا روند مرتبط هستند که باهم به آینده شکل می‌دهند. پیشران‌ها در حقیقت بیانگر عوامل ایجاد تغییر در یک موضوع هستند که گاهی اوقات نیز به‌عنوان کلان‌روند از آن‌ها نام‌برده می‌شود.^۲ "پیشران، مجموعه یا خوشه‌ای از یک یا چند مؤلفه یا روند مرتبط است که باهم به آینده شکل می‌دهند. به‌عبارت‌دیگر، مؤلفه‌ها یا عوامل اصلی متشکل از چند روند که باعث ایجاد تغییر در یک حوزه‌ی مورد مطالعه می‌گردند"^۳ (ولی، ۱۳۸۶).

الف) دسته‌بندی پیشران‌ها و کلان‌روندهای (سطح تحلیل بین‌المللی)

با بررسی اسناد مختلف، به دسته‌بندی‌های گوناگونی از پیشران‌ها و روندها برمی‌خوریم. به‌عنوان مثال، در یک پیمایش محیطی عوامل مختلف در حوزه‌های گوناگون موردبررسی و ارزیابی قرار می‌گیرند که از آن جمله می‌توان مسائل سیاسی، علم و فناوری، کشاورزی و غذایی، منابع طبیعی، انرژی، جمعیت، آموزش، رفاه عمومی، ارتباطات و حمل‌ونقل، اقتصاد داخلی و بین‌المللی، مسائل فرهنگی و اجتماعی و غیره اشاره نمود. رویکرد استیپ^۴ و موارد مشابه آن مانند دیجست^۳، پست^۴، پستل^۵ و غیره شیوه‌های مختلفی هستند که حوزه‌ها یا پیشران‌های موردبررسی در یک مطالعه آینده‌پژوهی را تعیین می‌کنند (ولی، ۱۳۸۶).

۱. www.iri1404.ir

۲. Social, Technological, Economical, Environmental, Political (STEEP)

۳. DEGEST

۴. PEST

۵. PESTLE

جدول ۱: پیشران‌های، کلان‌روندهای در حوزه اجتماعی فرهنگی

ردیف	سند مورد مطالعه	پیشران‌ها، کلان‌روندها و روندهای راهبردی مطرح‌شده در حوزه اجتماعی فرهنگی
۱	Global Trends 2015: A Dialogue about The Future with Nongovernmental Experts	جمعیت‌شناسی
۲	The World through 2030 and Beyond	جمعیت‌شناسی جامعه‌شناسانه؛ فرهنگ؛
۳	The DCDC Global Strategic Trends Program: 2007-2036	حوزه‌ی اجتماعی؛
۴	21 Drivers for 21 Century	ارزش‌ها و اعتقادات
۵	Global Trends 2025: A Transformed World	جمعیت
۹	Strategic Futures Thinking: Meta-analysis of Published Material on Drivers and Trends	جمعیت‌شناسی، برداشت‌ها، اعتقادات، ارزش‌ها و نگرش‌ها
۱۰	Futures Resource Pack	اجتماعی، فرهنگی و جمعیت‌شناختی، قوانین و اخلاقیات
۱۱	The Future Of Conflict: Looking Out to 2020	جمعیت‌شناسی
۱۲	Inevitable Surprises	شمار بالای سالمندان؛ سیل جمعیت
۱۳	The Future Strategic Context for Defence	موضوعات اجتماعی و فرهنگی؛ موضوعات حقوقی و اخلاقی
۱۴	The World in 2030	انفجار جمعیت و تغییرات اجتماعی
۱۵	Future Drivers of Change (Summary of Trends and Implications)	جمعیت و خانه‌داری؛ نابرابری و انسجام اجتماعی؛ ارزش‌ها و نگرش‌ها؛ گردشگری و اوقات فراغت؛ پویایی‌های شهری و روستایی
۱۶	The Joint Operating Environment Challenges and Implications for The Future Joint Force, 2008	جمعیت‌شناسی

ب) دسته‌بندی پیشران‌ها و کلان‌روندهای (سطح تحلیل ملی)

با تأکید بر عوامل داخلی و شناخت پیشران‌ها و روندهای دخیل در این زمینه می‌توان به عوامل تأثیرگذار در این حوزه اشاره کرد. روندهای در حال ظهور هستند که می‌تواند تهدیدات نوظهور فرهنگی را شناسایی نمود.

کشور ایران بیشتر بر روندهایی متمرکز شده است که می‌توانند در آینده باعث ناپایداری و ناآرامی‌هایی در محیط فعالیت کشور و منطقه شوند و در نهایت به‌عنوان تهدیدی برای کشورهای جهان اسلام ظهور یابند.

جدول ۲: روندها و پیشران‌های ملی

ردیف	اقتصادی	شاخص‌های سیاسی	شاخص‌های اجتماعی	شاخص‌های فرهنگی
۱	کالایی شدن فرهنگ	تغییر در ترجیحات سیاسی	تغییر در سبک زندگی	روند تجددگرایی
۲	افزایش همگرایی فناوری و فرهنگ	رواج بی‌تفاوتی سیاسی	کاهش انسجام اجتماعی	تغییر عقاید و ارزش‌های جامعه
۳	افول صنایع فرهنگی سنتی	افزایش مطالبات سیاسی	تشدید آسیب‌های اجتماعی	گرایش به الگوهای غربی
۴	رفاه‌طلبی و مصرف‌گرایی	تروریسم و گسترش سلاح‌های کشتار جمعی	رواج فمینیسم	گرایش به رسانه‌های غربی
۵	افزایش تأثیرات اجتماعی فناوری‌های نو	افزایش واگرایی ملی بر مبنای رابطه فرهنگ و قومیت	القای احساس ناامنی اجتماعی	رواج گرایش‌های خرافی
۶	اقتصادی	شاخص‌های سیاسی	شاخص‌های اجتماعی	عملکرد دستگاه‌های فرهنگی

۳-۴. رتبه‌بندی نیروهای پیشران بر اساس درجه‌ی اهمیت و عدم قطعیت

در روش عدم قطعیت‌های بحرانی تلاش می‌شود تا موضوعاتی محور اصلی بحث شوند، که هم‌زمان هم اهمیت بالایی دارند و هم آن‌که دارای عدم قطعیت باشند. به این منظور لازم است تا ابتدا فهرستی از موضوعات تهیه شود و سپس «عدم قطعیت‌های بحرانی» شناسایی شوند؛ و از آن‌ها به‌عنوان محورهای بحث بهره گرفته شود.

رتبه‌بندی پیشران‌ها بر اساس درجه‌ی اهمیت آن‌ها برای موفقیت موضوع یا تصمیم اصلی و عدم قطعیت آن‌ها صورت می‌گیرد. نکته‌ی اصلی شناسایی دو یا سه عامل یا روندی است که بیش از دیگران اهمیت داشته و یا بیش‌ترین عدم قطعیت را دارا باشند. نمی‌توان با استفاده از عناصر مشخص همچون پیر شدن جمعیت بین سناریوها تمایز گذاشت زیرا این عناصر در تمامی سناریوها به‌طور تقریبی یکسان هستند. برای مشخص کردن فضای سناریو، به پیشران‌های اصلی نیاز داریم که دارای بالاترین اولویت از نظر اثرگذاری و همچنین بالاترین اثرپذیری و عدم قطعیت باشند. با توجه به بررسی روابط و وابستگی بین ده پیشران اولویت‌دار یادشده با استفاده از نظر نخبگان می‌توانیم این کار را انجام دهیم. در آن راستا، از نرم‌افزار

میک‌مک^۱ بهره گرفتیم. در این نرم‌افزار با مقایسه پیشران‌ها به صورت دودویی و با دریافت نظر خبرگان، تأثیر و اهمیت هر یک از پیشران‌ها را نسبت به پیشران‌های دیگر از خبرگان مشخص می‌کنیم، ارتباط هر پیشران با خودش صفر در نظر گرفته می‌شود و چنانچه یک پیشران با پیشران دیگر هیچ ارتباطی نداشته باشد امتیاز آن صفر خواهد بود. ارتباط ضعیف، یک با ارتباط متوسط، دو و ارتباط زیاد، امتیاز سه را به خود اختصاص خواهد داد و اگر ارتباط تنها بالقوه باشد، p اختصاص داده خواهد شد.

امتیازهای داده‌شده از سوی پانل خبرگان در ماتریس ذیل آمده است. در هر مورد، متوسط امتیازهای داده‌شده در نظر گرفته شده است.

جدول ۳: ماتریس امتیازات رابطه هر پیشران نسبت به پیشران‌های دیگر

	کالایی شدن فرهنگ	افزایش واگرایی ملی	افزایش مطالبات سیاسی	تغییر در سبک زندگی	روند تجددگرایی	تغییر عقاید و ارزش‌های جامعه	افزایش همگرایی فناوری و فرهنگ	گرایش به رسانه‌های غربی	رواج فمینیسم	رفاه‌طلبی و مصرف‌گرایی
کالایی شدن فرهنگ	۰	۳	۳	۲	۳	۳	۳	۳	۲	۱
افزایش واگرایی ملی	۳	۰	۳	۲	۲	۳	۳	۱	۲	۱
افزایش مطالبات سیاسی	۳	۲	۰	۱	۳	۳	۳	۱	۱	۱
تغییر در سبک زندگی	۳	۱	۳	۰	۲	۳	۳	۱	۳	۲
روند تجددگرایی	۳	۲	۲	۱	۰	۲	۳	۱	۲	۲
تغییر عقاید و ارزش‌های جامعه	۳	۳	۳	۱	۳	۰	۳	۲	۳	۳
افزایش همگرایی فناوری و فرهنگ	۳	۲	۳	۳	۳	۲	۰	۳	۳	۳
گرایش به رسانه‌های غربی	۳	۱	۲	۲	۳	۳	۳	۰	۲	۲
رواج فمینیسم	۲	۱	۱	۱	۳	۳	۳	۱	۰	۱
رفاه‌طلبی و مصرف‌گرایی	۳	۲	۱	۱	۲	۳	۲	۱	۱	۰

۱. Micmac

همان گونه که مشاهده می‌شود بیشترین امتیازات در سطرهای مربوط به تغییر در سبک زندگی، افزایش همگرایی فناوری و فرهنگ و تغییر عقاید و ارزش‌های جامعه وجود دارد.

جدول ۴: امتیازات پیشران‌ها

جمع امتیاز ستون‌ها	جمع امتیاز سطرها	پیشران‌ها
۲۳	۲۶	کالایی شدن فرهنگ
۲۰	۱۷	افزایش واگرایی ملی
۱۸	۲۱	افزایش مطالبات سیاسی
۲۱	۱۴	تغییر در سبک زندگی
۱۸	۲۴	روند تجددگرایی
۲۵	۲۵	تغییر عقاید و ارزش‌های جامعه
۲۵	۲۶	افزایش همگرایی فناوری و فرهنگ
۲۱	۱۵	گرایش به رسانه‌های غربی
۱۶	۱۹	رواج فمینیسم
۱۶	۱۶	رفاه‌طلبی و مصرف‌گرایی

۴-۴. انتخاب منطق حاکم بر سناریوها

نتیجه و محصول گام سوم، محورهایی است که سناریوهای نهایی بر اساس آنها متمایز می‌شوند و مشخص کردن این محورها، درواقع یکی از مهم‌ترین گام‌های فرایند سناریوسازی است. هدف نهایی، رسیدن به سناریوهایی است که تفاوت‌های موجود بین آنها برای تصمیم‌گیرندگان قابل توجه باشد. پس از مشخص شدن محورهای اصلی عدم قطعیت‌های بحرانی، می‌توان آنها را به صورت یک گستره (بر روی یک محور) یا ماتریس (با دو محور) یا حجم (با سه محور) نشان داد به نحوی که سناریوهای مختلف قابل شناسایی بوده و جزییات آنها قابل شرح و بسط باشند.

۴-۵. خلق سناریوهای تهدیدات نوظهور فرهنگی

سناریوسازی برخلاف تصور عامیانه‌ای، تنها به منظور شناسایی محتمل‌ترین آینده یا شناسایی آینده‌های مطلوب (خوش‌بینانه) و نامطلوب (بدبینانه) نیست؛ بلکه اصلی‌ترین کارکرد سناریوها شناسایی آینده‌های متنوع و باورپذیری است، که هر یک می‌تواند تحقق یابد؛ و در صورتی که تحقق یابد منجر به تأثیرات متعددی بر موضوع مورد بحث، یعنی تهدیدات نوظهور فرهنگی، می‌شود. به این ترتیب سناریوها دربردارنده شرایطی هستند که در آن شرایط فرهنگ می‌تواند به شدت تحت تأثیر قرار بگیرد. سناریوها باید بیش از هر موضوعی بتوانند تهدیدات فرهنگی را ترسیم کنند.

در هر یک از سناریوها برخی از عوامل تأثیرگذار به صورت بهتری می‌توانند به ایفای نقش بپردازند و بر همین اساس نیز می‌توانند رویدادهای مختلفی را نیز تحقق بخشند.

در این مطالعه از روش شناسی «عدم قطعیت‌های بحرانی» استفاده شده است. بر اساس روش عدم قطعیت‌های بحرانی لازم است تا اصلی‌ترین عدم قطعیت‌هایی که آینده را شکل می‌دهند، شناسایی شوند. بر این اساس لازم است تا مهم‌ترین موضوعاتی که واجد شرایط زیر باشند، شناسایی شوند:

۱. موضوعی که اهمیت بالایی در فضای تهدیدات فرهنگی داشته، افزایش شدید تهاجم و از خودبیگانگی فرهنگی بر مبنای تغییرات در ارزش‌ها و عقاید اصلی انقلاب اسلامی ایران در سطح کلان، عامل بسیار مهمی در ایجاد تهدیدات نوظهور فرهنگی در دل جامعه انقلاب اسلامی ایران است.

۲. عدم قطعیت شدید و عمیقی داشته باشند. به عبارت دیگر نتوان با اطمینان بالایی در خصوص آن سخن گفت. چنانچه به مثال پیشین بازگردیم آشکار می‌شود که افزایش شدید تهاجم و از خودبیگانگی فرهنگی بر مبنای تغییرات در ارزش‌ها و عقاید اصلی انقلاب اسلامی ایران در سطح کلان، اما اگر این برآورد وجود داشته باشد که تغییرات برنامه‌ای قطعی است، آنگاه این موضوع دارای عدم قطعیت نخواهد بود. اما چنانچه این اطمینان وجود نداشته باشد و نتوان برای بازیگری فعالانه و کنش‌گرانه تغییرات احتمال بالایی داد، آنگاه این موضوع دارای عدم قطعیت خواهد شد.

در روش عدم قطعیت‌های بحرانی تلاش می‌شود تا موضوعاتی محور اصلی بحث شوند، که هم‌زمان هم اهمیت بالایی دارند و هم آن‌که دارای عدم قطعیت باشند. به این منظور لازم است تا ابتدا فهرستی از

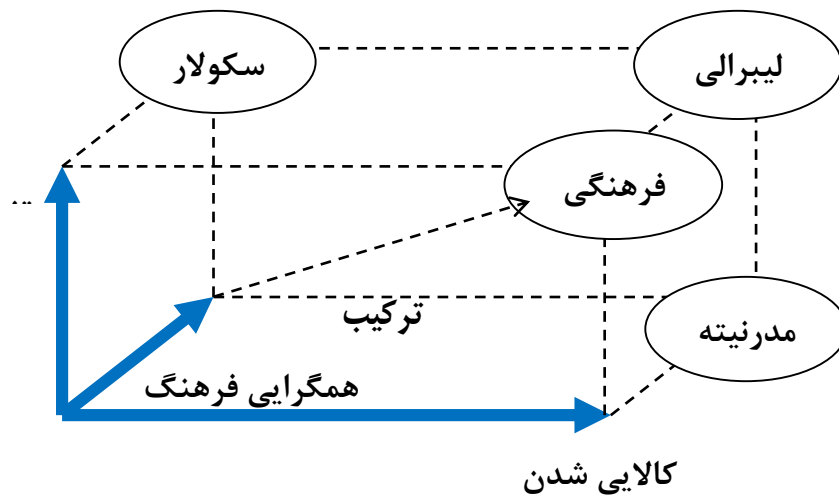
موضوعات تهیه شود و سپس «عدم قطعیت‌های بحرانی» شناسایی شوند؛ و از آن‌ها به‌عنوان محورهای بحث بهره گرفته شود. بر این اساس عدم قطعیت‌ها نوشته می‌شوند.

در سال‌های گذشته تغییرات در حوزه فرهنگ و فناوری گسترده بوده است. شرایط کنونی امکان تغییرات بنیادی در فضای فرهنگی را فراهم می‌کند، این تغییرات به‌نوبه خود می‌تواند مثبت یا منفی باشد در این راستا با برخورد با عوامل دیگر خود می‌تواند به ایجاد یا رفع تهدیدات نوظهوری که در جریان تغییرات گسترده فرهنگی ایجاد می‌شود منجر شود.

۶-۴. فضای سناریوها

سناریوها از تقاطع میان عدم قطعیت‌های بحرانی شکل گرفته است. به‌این ترتیب آن‌گونه که در شکل زیر بیان شده است، می‌توان به ۴ سناریو اشاره کرد، که در شکل زیر آمده است. در این شکل می‌توان به ۴ سناریوی اصلی اشاره نمود:

- سکولاریسم فرهنگی
- لیبرالیسم فرهنگی
- مدرنیته فرهنگی
- فرهنگ‌سازی اخلاقی

هر سناریویی از کنش و تعامل عوامل تأثیرگذار مختلف ساخته می‌شود.

سناریو ۱: سکولاریسم فرهنگی

با تغییرات ایجادشده در ارزش‌ها و عقاید اساسی مردم در زندگی که اساس فرهنگ جامعه را مدنظر دارد و پیشرفت در حوزه فناوری و فرهنگ مردم جامعه به یک نوع سکولاریسم فرهنگی در دل جامعه می‌رسند،

مبنای این تغییرات در واقع جدایی از ارزش‌های اساسی اولیه در جامعه اسلامی ایران و جدا شدن از اصول اولیه انقلاب، رو آوردن به اصول غربی و ارزش‌های هنجارشکنانه غربی می‌باشد، این خود از رهگذر تغییرات فرهنگی که در جامعه بر اساس پیشرفت‌های نوظهور ایجاد شده شکل می‌گیرد.

ویژگی‌های اصلی که منجر به این تغییرات خواهد شد، عبارت بودند از:

- با تغییر در عقاید و ارزش‌های اصولی جامعه شاهد روندهای جدیدی در حوزه برخورد‌های اجتماعی در جامعه هستیم.
- تغییر در فرهنگ و فناوری و گسترش نوآوری‌های در زمینه‌های مختلف که با رویکردهای مختلف در جامعه نمود پیدا می‌کند و ابزارهای جدید مختلفی را در این راستا به بازار تولید ارزه می‌شود که با اصول فرهنگی اسلامی در تعارض می‌باشد.

سناریو ۲: لیبرالیسم فرهنگی

لیبرالیسم با تأکید بر حقوق فردی و فردگرایی مفرط معتقد است نقش دولت تنها حمایت از حقوق پیشینی افراد است. دولت ملزم است در یک چارچوب کلی افراد و شهروندان را آزاد بگذارد تا وفق مراد خود زندگی نمایند. نقش دولت تنها تنظیم کردن روابط شهروندان با یکدیگر و روابط ایشان با دولت است این اندیشه فردگرایانه برخاسته از اعتقاد به تقدم حق بر خیر دارد. درحالی که در مقابل جمع‌گرایان اعتقاد به تقدم خیر بر حق معتقدند دول می‌بایست موضع ترویجی و تحمیلی نسبت به یک خیر همگانی مورد وفاق در پیش گیرد و شهروندان را به سمت آن سوق دهد. انفعال در برابر فرهنگ و دین شهروندان تبعیت از همین آموزه‌های لیبرالیسم است.

لیبرالیسم فرهنگی که آثار مخربی بر پیکره سلامت اخلاقی و معنویت جامعه اسلامی ایران می‌گذارد از تغییرات ایجاد شده در سبک زندگی افراد و به‌خصوص تغییر در روابط شهروند آن‌ها در سطح جامعه قابل‌اندازه‌گیری می‌باشد این تغییرات زمانی گسترده‌تر می‌شود که با تغییرات حوزه فناوری و فرهنگ در یک راستا قرار گیرد و برخورد‌های گسترده‌تری داشته باشد.

ویژگی‌های اصلی که منجر به این تغییرات خواهد شد، عبارت بودند از

- تغییر سبک زندگی و برخورد‌های شهروندان در رخداد‌های اجتماعی مناسب با مقتضیات پیش‌آمده که این خود می‌تواند ارزش‌های اساسی یک جامعه را زیر سؤال ببرد.
- تغییر در فرهنگ و فناوری و افزایش روزافزون تعداد رسانه‌های تأثیرگذار غربی بر افکار و عقاید مردم جامعه با تأثیرگذاری بر ذهنیت‌ها و تغییر در برخورد‌های جوامع

سناریو ۳: مدرنیته فرهنگی

در هر جامعه مظاهر مدرنیته (شامل تکنولوژی مدرن و ترتیبات اجتماعی مدرن) در تعامل با ویژگی‌های زمانی و مکانی و نیز تعامل با سنت‌ها و ارزش‌های فرهنگی یک جامعه‌ی خاص به‌نوعی گفتمان خاص

مدرن می‌انجامند. از تعامل میان تغییرات در مدرنیته که همان تغییر در فناوری را به خود اختصاص می‌دهد و تغییر در سبک زندگی به عنوان یک نیرو دیگر می‌توان به فضای جدیدی در دل فرهنگ جامعه و به خصوص در فرهنگ انقلاب اسلامی ایران رسید.

ویژگی‌های اصلی که منجر به این تغییرات خواهد شد، عبارت بودند از:

- با گسترش تکنولوژی‌های مدرن در دل یک جامعه شاهد ظهور تغییر در عقاید و ارزش‌ها می‌باشیم که عقاید جدید در سطح زندگی و رو آوردن به ابعاد جدیدی را در بردارد.
- تغییر در سبک زندگی افراد با توجه به تغییرات فرهنگی ایجاد شده در بستر ظهور تکنولوژی‌های نوظهور پیشرفته که تمامی ابعاد زندگی را شامل شده و رو آوردن به وسایل مدرن برای امرا معاش به خودی خود تغییراتی در سبک زندگی را هم شاهد هستیم.

سناریو ۴: فرهنگ‌سازی اخلاقی

فرهنگ از مسائل مهم و اساسی جامعه‌ی ماست. تمامی اقدامات صحیح که پس از انقلاب، در حوزه‌های فرهنگی انجام گرفته مقدمه‌ای است برای رسیدن به فرهنگ اسلامی نمادها از موضوعات اصلی فرهنگ می‌باشد که نشان‌دهنده‌ی فرهنگ حاکم بر یک جامعه است و از آنجاکه فرهنگ ما برگرفته از اندیشه‌های ناب اسلامی می‌باشد، مظاهر فرهنگی که در جامعه به کار گرفته می‌شود می‌بایست بیانگر روح دین‌داری و ارزش‌های الهی باشد با ملاحظه‌ی اقدامات صورت گرفته در مسائل فرهنگی و خصوصاً تغییرات در سبک زندگی ایرانی بعد از انقلاب اسلامی و رو آوردن به سبک زندگی ایرانی اسلامی از طرفی دیگر گسترش فناوری در حوزه فرهنگ و بومی کردن این مقوله در دل مسائل فرهنگ اسلامی و هماهنگی با عقاید و ارزش‌های اصیل اسلامی می‌توان با تهدیدات نوظهور فرهنگی انقلاب اسلامی به‌طور مشخص برخورد کرد و مواضع فرهنگی انقلاب اسلامی را بازگو نمود.

ویژگی‌های اصلی که منجر به این تغییرات خواهد شد، عبارت بودند از:

- اگر تغییر در عقاید و ارزش‌ها رخ داده در جامعه به‌سوی مبانی اسلامی و بومی کردن همزمان آن با ارزش‌های اساسی باشد این تغییرات می‌تواند باعث پیشرفت نیز باشد و عواملی را که به‌عنوان تهدیدات فرهنگی می‌شناسیم تحت تأثیر قرار دهند.
- با تغییر در سبک زندگی شیوه برخورد‌های اجتماعی نیز بهبود پیدا می‌کند و مردم تحت تأثیر فرهنگ غرب هنجارشکنی‌های مربوط به جامعه را انجام نخواهند داد، و با توجه به اصول اخلاقی رایج تغییراتی را در زندگی ایجاد می‌کنند.
- تغییر در فرهنگ و فناوری و ظهور روزافزون فناوری‌های نوین کمک می‌کند به تولیدات جدیدی در راستای مدرن کردن جامعه با توجه به اصول و ارزش‌ها.

جدول ۵: جمع‌بندی کلان سناریوها

سناریوها	دلایل و پیش‌ران‌ها	پیامدها
سکولاریسم فرهنگی	با تغییر در عقاید و ارزش‌های اصولی جامعه شاهد روندهای جدیدی هستیم تغییر در فرهنگ و فناوری و گسترش نوآوری‌های در زمینه‌های مختلف	رو آوردن به اصول غربی و ارزش‌های هنجارشکنانه غربی، این خود از رهگذر تغییرات فرهنگی که در جامعه بر اساس پیشرفت‌های نوظهور ایجاد شده شکل می‌گیرد.
لیبرالیسم فرهنگی	تغییر سبک زندگی و برخوردهای شهروندان در رخداد‌های اجتماعی تغییر در فرهنگ و فناوری و افزایش روزافزون تعداد رسانه‌های تأثیرگذار غربی	آثار مخربی بر پیکره سلامت اخلاقی و معنویت جامعه اسلامی ایران می‌گذارد از تغییرات ایجاد شده در سبک زندگی افراد و به‌خصوص قابل مشاهده است
مدرنیته فرهنگی	تغییر در عقاید و ارزش‌ها یک جامعه تغییر در سبک زندگی افراد با توجه به تغییرات فرهنگی	از تعامل ویژگی‌های زمانی و مکانی و نیز تعامل با سنت‌ها و ارزش‌های فرهنگی یک جامعه‌ی خاص به‌نوعی گفتمان خاص مدرن ظهور می‌کند.
فرهنگ‌سازی اخلاقی	تغییر در عقاید و ارزش‌ها رخ داده در جامعه تغییر در سبک زندگی شیوه برخوردهای اجتماعی تغییر در فرهنگ و فناوری و ظهور روزافزون فن‌آوری‌های نوین	و رو آوردن به سبک زندگی ایرانی اسلامی، گسترش فناوری در حوزه فرهنگ، بومی کردن این مقوله در دل مسائل فرهنگ اسلامی و هماهنگی با عقاید و ارزش‌های اصیل اسلامی

۵. راهکارها و فرآیندهای مقابله با تهدیدات نوظهور فرهنگی

۵-۱. رصد فرهنگی

در رصد فرهنگی ما با مقولاتی شامل: تحلیل و بررسی ارزش‌ها، نگرش‌ها، هنجارها و رفتارهای موجود در جامعه، سطح فرهنگ ملی و عمومی و خرده‌فرهنگ‌ها، مسأله‌شناسی فرهنگی و پایش جریان‌های فرهنگی تولید شده در حوزه‌های مختلف جامعه اعم از فرهنگ دینی، فرهنگ سیاسی، فرهنگ اقتصادی، فرهنگ مدنی و فرهنگ علمی روبه‌رو هستیم که هدف آن آینده‌نگری فرهنگی و شناسایی به‌موقع جریان‌ها و مسائل فرهنگی و ارائه راهبردهای مواجهه‌ی صحیح با آن‌ها می‌باشد.

۵-۲. نقشه فرهنگی

طراحی الگوی نقشه فرهنگی و به‌تبع آن ترسیم و تدوین نقشه فرهنگی به‌عنوان مقدمه مهندسی فرهنگی یکی از ضرورت‌ها و مباحث حائز اهمیت در کشور و به‌تبع آن در شهرها است. نقشه فرهنگی، "پویش‌های ابعاد فرهنگی، ارزش‌ها و نگرش‌های مختلف یک جامعه بر اساس یک الگو" (مودن جامی، ۱۳۸۹: ۳۵)

می‌باشد. نقشه فرهنگی، مقدمه رصد فرهنگی در راستای برنامه‌ریزی و مدیریت فرهنگی با رویکرد

آینده‌پژوهی است..Type equation here

۳-۵. توسعه صنعت فرهنگی

صنعت فرهنگی به مجموعه‌ای از صنایع اطلاق می‌شود که محصولات آن‌ها درون‌مایه فرهنگی و معنوی دارند و برای غنی‌سازی حیات روحانی و پالایش روح به کار می‌روند. صنعت فرهنگی بر پایه فناوری فرهنگی است. بر همین راستا صنایع فرهنگی می‌توانند افزون بر توسعه زیرساخت‌های اقتصادی دیگر صنایع فرهنگ را به سمت یک آینده مطلوب جهت‌دهی کنند.

۴-۵. نظام ملی نوآوری فرهنگی و محصولات فرهنگی

تغییرات سریع فناوری در دهه‌های اخیر موجب شده است تا کشورها به نوآوری و اهمیت آن بیش‌ازپیش پی ببرند. روابط پیچیده فناوری و نوآوری باعث پدید آمدن نظام نوآوری گردیده است. تبیین نوآوری در سیستم برنامه‌ریزی فرهنگی شده نمودش در محصولات و صنایع فرهنگی می‌باشد که می‌توان آن را با طراحی نظام ملی نوآوری فرهنگی به‌عنوان یکی از پیش‌نیازهای برنامه‌ای تحقق چشم‌انداز فرهنگی کشور و تدوین نقشه فرهنگی در دو سطح شهر و ملی دنبال نمود. تغییرات سریع فناوری موجب شده است تا گرایش کشورها به نوآوری و اهمیت آن بیش‌ازپیش گردد. ایرانیان توانایی آن را دارند که عرضه‌کننده کالاهای فرهنگی بی‌بدیلی متناسب با فرهنگ محلی و منطقه‌ای و حتی جهانی باشند. به‌منظور سرعت بخشیدن به این فرایند و تحقق هر چه بیشتر اهداف فرهنگی جمهوری اسلامی ایران ایجاد نظام نوآوری ملی فرهنگی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار می‌باشد.

نتیجه‌گیری

از آنجاکه سناریو پردازی روشی است که در پاسخ به عدم قطعیت محیطی مطرح‌شده است و رشد یافته است. لذا روش برخورد سناریو پردازی با عدم قطعیت این است که حالات مختلف و متعدد محیط را در نظر می‌گیرد (تحت عنوان سناریو) و بر اساس حالات مختلف محیط، برنامه‌ریزی انجام می‌دهد. در برخی روش‌شناسی‌های سناریو پردازی به این امر اشاره شده است که اقدامات یا راهبردها باید بر مبنای حالات مختلف محیط سنجیده شوند. دلیل این مدعا این است که فن سناریو پردازی در مورد چگونگی تولید و طراحی خود راهبردها راهنمایی چندانی ندارد و وجود تعدادی استراتژی را مفروض گرفته است. در برخی روش‌شناسی‌های سناریوپردازی، عدم قطعیت‌های کلیدی یا روندهای کلیدی را بر اساس احتمال رتبه‌بندی می‌کنند. ایده محوری روش سناریو پردازی این است بتواند آینده‌های چندگانه متعدد و متنوع را تحت عنوان سناریوهای مختلف فرموله کرده و تعداد مناسبی سناریو برای ارزیابی و خلق گزینه‌های استراتژی‌ها فراهم کند. در مرحله تدوین سناریوها، که بیشترین ارتباط در روش‌شناسی را با این تفکر دارد. مرحله عملی ورود دستاوردها و نتایج در حوزه "عدم قطعیت" به تدوین سناریوها پرداخته شده است.

منابع

- داوری اردکانی، رضا (۱۳۷۹)، *اوتویی و عصر جدید*، تهران: نشر ساقی.
- مؤذن جامی، محمدمهدی (۱۳۸۹)، *الگوی نقشه فرهنگی شهر تهران*، تهران: دانشگاه دفاع ملی، نشر شهر، چاپ اول.
- ولی، احمدرضا، (۱۳۸۶)، *مطالعات اولیه فرایند آینده‌نگاری و انتخاب روش‌های موردنیاز*، مرکز آینده‌پژوهی علوم و فناوری‌های دفاعی.
- Bell, Wendell. (2003), *Foundations of Futures Studies* (2th ed.), New Jersey: Transaction Publishers.
- Bradfield, R., Wright, G., Burt, G., Cairns, G. and Van Der Heijden, K. (2005), *The origins and evolution of scenario techniques in long range business planning*, *Futures*, 37(8): 795–812.
- Godet, M, (1979), *The Crisis in Forecasting and the Emergence of the Prospective Approach: With Case Studies in Energy and Transport*, translated by Pearse J D and H K Lennon, New York : Pergamon Press, p 4.
- Scarce, D., Fulton, K. and the Global Business Network community (2004), *What If? – The Art of Scenario Thinking for Nonprofits*. Emeryville: Global Business Network.
- Schoemaker, P. J.H. (1995), *Scenario Planning: A Tool for Strategic Thinking*, *Sloan Management Review*. 36(2): 25-40.
- Schwartz, P. (1991), *The Art of the Long View*. New York: Doubleday.
- Van Notten, P. W. F., Rotmans, J., van Asselt, M. B. A. and Rothman, D. S. (2003), *An updated scenario typology*. *Futures*, 35(5): 423-443.
- Von Reibnitz, U. (1988), *Scenario Techniques*, Hamburg: McGraw-Hill.